

Dansk krigsjournalistik – en anledning til journalistisk selvrefleksion?

Midt i Irak-krigens massive mediedækning, rettede journalister også blikket mod deres egen rolle. Journalister diskuterede ivrigt, hvordan de kunne efterleve egne idealer for uafhængig journalistik og undgå at blive del af en patriotisk propaganda. Men de problemstillinger, krigsjournalistikken rejste, gælder journalistikken generelt og er ikke begrænset til krigstid.

Af Ph.D.-stipendiat Hanne Jørndrup, Institut for Journalistik SDU

Irak-krigen - en nyhedshistorie

Irak-krigen var en stor nyhedshistorie! Spækket med konflikt, aktion og vitalitet var krigen kilde til stadig nye nyheder - time for time! Journalistisk set var det en begivenhed af indiskutabel nyhedsværdi, som ryddede både forsider og sendeflade.

Men den journalistiske dækning af Irak-krigen blev også i sig selv en nyhed. Før, under og efter krigen kom en lind strøm af artikler, hvori journalistikken diskuterede sig selv og sit virke, og særligt stillede spørgsmål til, hvordan man skulle eller kunne arbejde som journalist i en krigstid. Spørgsmål om journalistikkens afhængighed af nationalstaten blev også rejst gennem en afprøvning i omverdenen. Skulle man, som visse amerikanske tv-stationer, holde den patriotiske fane højt eller, som hæderkronede BBC, holde den kritiske uafhængigheds fane højt?

Spørgsmålene var alle fremprovokeret af krigen og de særlige vilkår, krig giver for journalistisk praksis. Derfor blev det også ofte hævdet, at krigsjournalistikken - på grund af disse forhold - er noget helt specielt, anderledes end al anden journalistik. Men går man bag spørgsmålene om brugen af de såkaldte "embedded" journalister frem for "frie" krigskorrespondenter eller spørgsmål om Doha-pressebriefingers troværdighed, så er det nogle helt centrale problemstillinger for journalistikken generelt, der diskuteres og ikke blot krigsrelaterede spørgsmål. Irak-krigen har presset journalistikken til at diskutere egne professionelle normer og værdier, men også journalistikkens forhold til de krigsførende parter og de nationalstater, journalistikken opererer indenfor.

Indrullerede journalister

Så lad os vende tilbage til krigen og se hvilke diskussionspunkter, denne frembragte. Irak-krigen opstod ikke ud af det blå, faktisk var der nøje bygget op til den både politisk og journalistisk.

De forskellige medier var installeret og klar på diverse brændpunkter i og omkring Irak, længe før den første bombe faldt. De amerikansk-britiske styrke havde oprettet et stort pressecenter i Doha, og diskussionerne om pressens adgang til fronten, Irak og informationer generelt havde stået på længe. Erfaringerne fra Kuwait-krigen i 1991, hvor stort set ingen journalister kom i nærheden af fronten, civilbefolkningen eller noget som helst andet, satte sit tydelige præg på hele optakten til Irak-krigen. Mediebilledet af Kuwait-krigen er da også efterfølgende blevet beskrevet som en klinisk hightech krig uden ofre eller blod, så denne gang ville journalisterne ikke lade sig spise af med militærets fotodokumentation af ”intelligente” bombers præcisionstræfninger.

Systemet med de ”embedded” eller indrullerede journalister blev derfor sat i værk, så udvalgte journalister kunne følge amerikanske og britiske soldater i krig under forudsætning af, at de overholdt bestemte sikkerhedsrestriktioner for, hvad de måtte rapportere hvornår. Selvom systemet beskrives som nyt, er det faktisk en velkendt måde for journalister at komme til fronten på, og praktiseredes allerede i 1. verdenskrig. Under Falklandskrigen i 1982 var det stort set journalisternes eneste adgang til fronten at påmønstre et af den britiske flådes skibe. Heller ikke erfaringerne fra Falklandskrigen var opmuntrende for journalister. Det britiske militær havde udvalgt en lille håndfuld britiske journalister og fotografer til at følge med flåden til Falklandsøerne, men journalisterne havde ikke mange muligheder for at bestemme, hvad og hvornår, de ville rapportere fra krigen. Journalisterne var afhængige af flådens velvilje og tekniske udstyr for at kunne sende historier og billeder hjem, hvilket betød, at den journalistiske dækning ofte var flere uger forsinket i forhold til krigshandlingerne.

Så disse spørgsmål om journalisters forhold til militæret var selvklart noget, der blev diskuteret ivrigt både før og under Irak-krigen. På den ene side var det i form af meget praktiske spørgsmål: ”Hvordan kan jeg komme til fronten eller til Irak? Hvad kan jeg få lov at rapportere og hvornår? Hvad eller hvem kan garantere min sikkerhed? Hvilke oplysninger kan jeg få fra de stridende parter og hvilke oplysninger er troværdige? Men disse spørgsmål er også en refleksion over journalistrollen som sådan og en diskussion om, hvordan de enkelte journalister kan leve op til fagets egne normer, regler og selvopfattelse.

Journalistisk selvforståelse

Helt centralt i den journalistiske selvforståelse står billedet af journalisten som den uafhængige, upartiske betragter, der drager ud i verdenen for at kunne bringe offentligheden oplysninger om verdens gang. Den moderne journalistrolle er også forankret i en demokratisk samfundsforståelse, hvor journalisten agerer offentlighedens vagthund overfor magtinstitutionerne. Journalistikken som ’den fjerde statsmagt’ er et udtryk for denne opfattelse af journalistikkens rolle. Og det er netop disse centrale parametre i journalistrollen, som er til diskussion i de ovennævnte spørgsmål om journalisters forhold til de militære styrker i Irak-krigen. Hvis man ser sig selv som samfundets øjenvidne, der skal bringe nyt hjem om krigens udvikling, så er det essentielt, at man overhovedet kan komme i en position, hvor man kan se noget som helst med egne øjne. Fysisk tilgængelighed til begivenheder er altså central for journalistikken. Hvis man ikke kan komme til fronten, men må

nøjes med at rapportere fra pressebriefingerne i Doha, så er det lige så prekært for journalistikken at diskutere troværdigheden i militære pressemeddelelser og fotodokumentation. Hvor journalisterne traditionelt ser sig selv som upartiske, så er militæret i journalistisk optik jo både en partshaver i krigen og en af de magtinstitutioner, over for hvilke journalistikken ser sig som vagthund. Det kan være overordentlig svært på den ene side at være afhængig af militæret, hvad enten det er som sikkerhedsgarant eller informationskilde, og på den anden side se det som sin rolle at være kritisk overfor selv samme institution. Så selvfølgelig afføder det refleksioner blandt journalister, da det er forskellige dele af journalistrollen, der er i intern strid. Rollen som uafhængig vagthund kan blive truet af journalistens ønske om at være øjenvidne til begivenhedernes gang, hvis adgangen til krigsfronten er belagt med krav og restriktioner fra den ene krigspart.

I krigstid er presset på de traditionelle idealer i den journalistiske selvforståelse ekstremt. Men det er langt fra kun i krigstid, at der kan stilles spørgsmål ved, hvordan journalistikken håndhæver sine idealer om at være upartisk og uafhængig af magtfulde instanser eller efterlever forestillingen om ”den fjerde statsmagt”. Men krigen har gjort problemstillingerne synlige for journalisterne selv.

- og journalistisk selvrefleksion

Et andet aspekt af den journalistiske selvrefleksion i Irak-krigens lys går på forholdet til nationalstaterne og deres interesser. Irak-krigen blev en global nyhedsbegivenhed, men trods eksistensen af CNN og Al-Jazeera blev den stadig i høj grad fortalt af nationale medier. I hvilket omfang journalisternes nationalitet kan eller skal afspejles i de forskellige nationale dækninger af krigen, har været et andet stort diskussionspunkt – også blandt journalister. De to yderpunkter i denne diskussion kan eksemplificeres ved to sager, der har haft stor bevågenhed i både danske og internationale medier. Danske medier bragte adskillige historier om, hvordan amerikansk kabel-tv – navnlig Tv-stationen FOX – gik i patriotisk selvsving med stars and stripes blafrende over skærmen og ubetinget støtte til ”vore soldater i krig”. Her valgte journalister side – de var først og fremmest amerikanere i krig, dernæst regeringskritiske, upartiske og uafhængige journalister. Modsat er BBC i de danske medier blevet fremstillet som den kritiske, uafhængige journalistiks højborg, der målbevidst går efter at afsløre uretmæssigheder i Blair-regeringens krigsargumentation – i hvert fald efter krigen afslutning. Sagerne om BBC og FOX kan problematiseres ud fra mange perspektiver, men spørgsmålet i denne sammenhæng er, hvordan dansk journalistik praktiseres i forholdet mellem journalistiske idealer og en dansk nationalstat?

Journalistikkens nationale baggrund

Et oplagt sted at søge efter dette, er ved igen at se nærmere på journalistisk praksis. Ligesom krigen tydeliggjorde nogle problemer for opfyldelse af idealer for god journalistik, så tydeliggør den også, hvordan journalistikken er forankret i sin nationale baggrund og deler en række værdier med denne.

Nyheden er central for journalistikken. Verdenen rummer oceaner af små og store begivenheder, men det er journalistikkens opgave at kunne udvælge de 'bedste' nyheder blandt disse og vide hvordan historierne skal vægtes og formidles. På journalistuddannelserne forberedes kommende journalister på denne rolle ved at arbejde med begrebet nyhedskriterier: *Sensation, Konflikt, Identifikation, Aktualitet og Væsentlighed* fremhæves som de fem fremmeste kriterier efter hvilke, journalister kan udvælge og bearbejde deres nyhedshistorier. Ikke alle kriterier kan til alle tider opfyldes i lige høj grad, men jo mere en begivenhed betragtes som en aktuel, konfliktfyldt sensation med stor væsentlighed og relevans for læsere/seere, som kan identificere sig med situationen, jo mere giver "nyheden sig selv" og er en journalistisk set god nyhed. Irak-krigen var en sådan nyhed!

- og herhjemme igen

Nyhedskriterier er ved nærmere eftersyn hule og meningsløse i sig selv, de kræver nemlig en baggrund, et værdi- og meningsfællesskab at vurdere verden udfra. Journalistikken deler i høj grad værdisystem og bedømmelsesgrundlag med nationalstaten, hvilket Irak-krigen også viser.

En krig indeholder i sig selv mange elementer som umiddelbart falder i tråd med nyhedskriterier. *Konflikt* findes næppe i en mere rendyrket form, sandsynligheden for spektakulære eller *sensationelle* begivenheder er stor, ligesom krigen er en *højaktuel* begivenhed, der hele tiden giver journalistikken noget nyt at berette. Men mange krige verdenen over kan siges at indeholde konflikt, sensation og aktualitet, uden at de af den grund når danske aviser eller tv-nyheder. Irak-krigen blev derimod en stor nyhed, fordi den blev betragtet som overordentlig *væsentlig* for både verdenssamfundet og Danmark, og med stor betydning for danske læsere/seere/lyttere som i høj grad ville kunne *identificere* sig med krigens spørgsmål. Imidlertid er de forhold, som gjorde Irak-krigen til et væsentligt og relevant emne for dansk journalistik, ikke bestemt af journalistikken selv, men af den danske nationalstats inden- og udenrigspolitiske traditioner, værdier og interesser. Og grundet den danske krigsdeltagelse forstærkes relevansen heraf for statens borgere, som medvirker til at sende danske soldater i krig.

Journalistikken agerer i høj grad på et grundlag, der er bestemt af nationale og internationale politiske interesser og værdier. Journalistikken er selv en del af dette værdifællesskab uanset idealerne om den uafhængige, upartiske reporter. Irak-krigen understregede, hvilke store problemer idealet har i den daglige praksis, men problemstillingerne er generelle, og diskussionen bør også blive det.